

Araştırma Makalesi/ Research Article

Osmanlıdan Günümüze Üsküp Rufai Tekkesi ve Etrafında Gelişen Halk Kültürü Unsurları

Selçuk Kürşad Koca*

(ORCID: 0000-0001-5974-7553)

Makale Gönderim Tarihi

14.02.2025

Makale Kabul Tarihi

13.03.2025

Atıf Bilgisi/Reference Information

Chicago: Koca, S. K., "Osmanlıdan Günümüze Üsküp Rufai Tekkesi ve Etrafında Gelişen Halk Kültürü Unsurları", *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 10/1 (Mart 2025): 664-701.

APA: Koca, S. K. (2025). Osmanlıdan Günümüze Üsküp Rufai Tekkesi ve Etrafında Gelişen Halk Kültürü Unsurları. *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 10 (1), 664-701.

Öz

Bu makale, K. Makedonya'daki tekkelerin genel olarak tarihi ve kültürel rolünü, özelde ise Üsküp Rufai Tekkesi'nin toplum açısından önemini incelemektedir. Çalışmanın amacı, Üsküp Rufai Tekkesi etrafında şekillenen maddi ve manevi kültürel unsurları kayıt altına almak ve bu tekkenin Osmanlı döneminden günümüze kadar süregelen etkilerini ortaya koymaktır. Araştırma, metin merkezli yöntemlerin yanı sıra sahada yapılan gözlem ve görüşmelerden elde edilen verilerin yorumlanmasına dayanmaktadır.

Balkan Türkleri arasında tekkeler, tarih boyunca dini ve kültürel kimliğin korunmasında ve toplumsal dayanışmanın pekiştirilmesinde önemli roller üstlenmiştir. Osmanlı döneminde Bektaşî, Nakşibendi, Rufai ve Halvetî gibi tasavvuf yollarına mensup tarikatlar, Makedonya'da kurdukları tekkelerle

* Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Türkiye, kursadkoca@gmail.com.

Assoc. Prof. Dr., Sakarya University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of Turkish Language and Literature, Türkiye.

İslam'ın yayılmasında ve kültürel kimliğin şekillenmesinde etkili olmuştur. Tekkeler, sadece ibadet mekânları olarak değil, aynı zamanda eğitim, sanat, kültür ve sosyal dayanışma merkezleri olarak da toplumlara etkilemiş, Balkanların Türkleşmesi ve İslamlaşmasında önemli birer araç olarak görev yapmıştır.

Üsküp'teki Rufai Tekkesi, 1818 yılında Şeyh Mehmet bin İsmail Efendi tarafından kurulmuş ve o tarihten günümüze kadar manevi eğitim merkezi olarak faaliyet göstermiştir. Kurucusundan günümüze kadar geçen süreçte postnişinlik makamı, tarikatın gelenekleri doğrultusunda nesilden nesile aktarılmıştır. Tekke, sadece dini bir merkez olmanın ötesinde, Üsküp'te kültürel ve sosyal dayanışmanın merkezi haline gelmiş; şiir, edebiyat ve sanatla iç içe bir edebi muhit oluşturmuştur.

Osmanlı sonrası dönemde, Yugoslavya yönetimi altında baskı görmesine rağmen Üsküp Rufai Tekkesi, yerel halkın manevi gücü ve bağlılığı sayesinde varlığını korumuştur. Günümüzde de Makedonya'daki Müslüman topluluklar için önemli bir dini ve kültürel miras olarak kabul edilmekte, Balkanlar'da Osmanlı'dan devralınan tasavvuf geleneğinin canlı bir sembolü olarak işlevini sürdürmektedir.

Makalede ayrıca, Rufai Tekkesi etrafında şekillenen halk kültürü unsurları ve toplumsal ritüeller gibi kültürel öğeler detaylı şekilde analiz edilmiştir. Tekkenin tarihsel gelişimi, onarım süreçleri ve günümüzdeki işlevleri incelenerek, Üsküp Rufai Tekkesi'nin kültürel kimliğin korunmasındaki rolü ve Balkanlardaki tasavvuf geleneğinin sürdürücüsü olarak önemi vurgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Rufai Tekkesi, Üsküp, Tasavvuf Geleneği, Kültürel Kimlik, Osmanlı Mirası.

The Skopje Rufai Tekke and the Folk Culture Elements that Developed Around it from the Ottoman Period to the Present

Abstract

This article examines the historical and cultural role of tekkes (Sufi lodges) in Macedonia in general, and specifically the significance of the Üsküp (Skopje) Rufai Tekke in terms of its social impact. The study aims to document the tangible and intangible cultural elements shaped around the Üsküp Rufai Tekke and to reveal its enduring influence from the Ottoman period to the present day. The research is based on text-centered methods as well as the interpretation of data obtained from field observations and interviews.

Among the Balkan Turks, tekkes have historically played significant roles in preserving religious and cultural identity and strengthening social solidarity. During the Ottoman period, Sufi orders such as the Bektashi, Naqshbandi, Rufai, and Halveti established tekkes in Macedonia, which contributed to the spread of Islam and the formation of cultural identity. These institutions served not only as places of worship but also as centers of education, art, culture, and social solidarity, influencing communities and playing a crucial role in the Islamization and Turkification of the Balkans.

The Rufai Tekke in Üsküp was founded in 1818 by Sheikh Mehmet bin İsmail Efendi and has continued to operate as a center for spiritual education since then. Over the years, the leadership (postnişin) has been passed down through generations according to the traditions of the order. Beyond being a religious center, the tekke became a hub of cultural and social solidarity in Üsküp, fostering a literary environment intertwined with poetry, literature, and art.

During the post-Ottoman era, despite facing oppression under Yugoslav rule, the Üsküp Rufai Tekke managed to survive due to the spiritual strength and loyalty of the local community. Today, it is regarded as an important religious and cultural heritage site for Muslim communities in Macedonia, continuing to function as a living symbol of the Sufi tradition inherited from the Ottoman Empire in the Balkans.

The article also provides a detailed analysis of the cultural elements and social rituals shaped around the Rufai Tekke. It examines the historical development, restoration processes, and current functions of the tekke, emphasizing its role in preserving cultural identity and its significance as a sustainer of the Sufi tradition in the Balkans.

Keywords: Rufai Tekke, Üsküp(Skopje), Sufi Tradition, Cultural Identity, Ottoman Heritage

Giriş

Bu çalışma genel olarak Makedonya’da bulunan tekkelerin özelde ise Üsküp Rufai Tekkesinin toplum açısından tarihi ve kültürel rolünü ve önemini ortaya koyarak, Üsküp Rufai Tekkesi etrafında şekillenmiş maddi ve manevi kültürel unsurların kayıt altına alınmasını amaçlamaktadır. Çalışma daha çok metin merkezli araştırma yöntemine dayalı olmakla beraber, Makedonya’da görev yaptığım iki buçuk yıllık dönemde sahada yaptığımız gözlem ve görüşmelerle elde edilmiş verilerin yorumlanmasına da dayanmaktadır.

Bilindiği üzere Balkan Türkleri arasında tekkeler, tarih boyunca hem dini hem de kültürel kimliğin korunmasında ve toplum içerisinde dayanışmanın pekiştirilmesinde önemli bir rol oynar. Osmanlı'nın Balkanlar'daki egemenliği öncesinde kurulmaya başlayan ve Osmanlı döneminde de yaygınlaşan bu tarz dini merkezler, yalnızca ibadet edilen yerler değil, aynı zamanda toplumsal değerlerin nesilden nesile aktarıldığı birer eğitim ve sosyal dayanışma kurumları haline gelir¹. Tekkeler, bölgedeki Türk ve Müslüman kimliğinin inşasında etkili olur; ilim, irfan, ahlak ve tasavvuf ekseninde bir araya gelen insanlar için birer buluşma noktası görevi üstlenir. Savaşlar, göçler ve kültürel değişimlerin yaşandığı Balkan coğrafyasında tekkeler, yalnızca dini görevleri yerine getirmekle kalmaz, aynı zamanda dil, kültür ve geleneklerin yaşatılmasında merkezi bir yer de edinir. Nedim Bakırcı ve H. Kürşat Türkan'a göre² tekkeler tarihsel süreçte çok yönlü işlevlere sahiptir. Bu yapılar yalnızca birer ibadet mekânı değil, aynı zamanda eğitim, sanat, kültür ve toplumsal dayanışma gibi birçok alanda toplumları etkileyen merkezlerdir. Tekkeler, özellikle Osmanlı döneminde, sadece bireysel manevi gelişime katkı sağlamakla kalmaz, aynı zamanda toplumsal yapının şekillenmesinde de rol oynar. Balkanların Türkleşmesi ve İslamlaşması bağlamında ise bu kurumlar, kültürel ve dini kimliğin yayılmasında etkili bir araç olarak öne çıkar. Bu durum, tekkelerin sadece dini değil, siyasi ve sosyal anlamda da önemli bir misyona sahip olduğunu göstermektedir. Tekkelerin Balkan Türk toplumu üzerindeki rolünü anlamak, toplumun kültürel hafızasını ve sosyal yapısını daha iyi kavramak açısından büyük önem taşımaktadır.

Makedonya'da bulunan tekkeler, Osmanlı döneminden bu yana bölgedeki kültürel ve dini yapının şekillenmesinde önemli bir yer tutmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlar'da genişlemesi öncesinde kurulmaya başlayan bu tekkeler, Makedonya'daki Müslüman toplulukların ibadet, eğitim ve sosyal dayanışma merkezleri olarak öne çıkar. Osmanlı'nın bölgeye nüfuzu arttıkça, Bektaşî, Nakşibendi, Rufai ve Halveti gibi tasavvuf yollarına mensup tarikatlar Makedonya'ya yerleşir;

¹ Kara, Mustafa (2011). Tekke Maddesi, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 40, s.:369

² Bakırcı, Nedim; Hüseyin Kürşat Türkan (2013) Tekke ve Zaviyelerin Balkanlar'daki Rolü ve Önemi, *TÜRÜK Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, Yıl:1, Sayı:1, s.:159.

burada kurdukları tekkeler aracılığıyla İslam'ı bölge halkına tanıtarak manevi bir etki de yaratır.

Makedonya'daki tekkelerin tarihi sürecine bakıldığında, özellikle 15. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun desteğiyle kurulan tekkeler, İslam'ın Balkanlar'da kökleşmesine yardımcı olur. Osmanlı'nın son dönemlerinde ve imparatorluğun çökmesiyle birlikte, tekkeler üzerinde baskıların artması sonucu birçoğu ya kapatılır ya da faaliyetlerini sınırlamak zorunda kalır. Ancak buna rağmen, halk arasında tekkelerin manevi etkisi devam eder, bazıları gizli ya da yarı açık bir şekilde varlıklarını sürdürür.

Makedonya'da günümüze kadar varlığını sürdüren tekkeler, tarih boyunca bölgedeki Türk ve Müslüman kimliğinin muhafaza edilmesinde büyük bir rol oynar. Ohri'de Halveti Hayati Tekkesi, Kırçova'da Halveti Hayati Çullu Baba Tekkesi, Üsküp'te Yahya Paşa Tekkesi ve Kalkandelen'de Harabati Baba Tekkesi, Kanatlar Köyü Bektaşî tekkesi gibi önemli tekkeler, bugün hala ziyaret edilmekte ve Balkan Türkleri arasında derin bir saygı görmektedir. Kültürel kimliğin ve geleneklerin yaşatıldığı birer hafıza mekânları olan bu tekkelerin tarihsel serüveni, bölgedeki Müslüman topluluklarının kimliklerini koruma mücadelesini ve inançlarına bağlılıklarını gözler önüne sermektedir.

Makedonya'da faaliyet gösteren tekkeler içerisinde Rufai Tekkelerinin olduğu da bilinmektedir. Bu tekkeler, Makedonya'nın Manastır, Kavadarci ve Üsküp şehirlerinde faaliyet gösterirler³. Günümüzde faaliyetine devam eden sadece Üsküp Rufai tekkesidir. Bu tekke, Makedonya'daki önemli tasavvuf merkezlerinden biri olarak bilinir. Osmanlı döneminde kurulan ve Nakşibendi tarikatına bağlı olarak faaliyet gösteren tekke, Üsküp'teki Türk ve Müslüman topluluğun manevi hayatında önemli bir yere sahiptir.

Üsküp'te 19. yüzyılda kurulan Rufai Tekkesi, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde bölgede köklü bir tasavvufi etki yaratarak Müslüman topluluğun manevi gelişiminde önemli bir merkez haline gelmiştir. Tekke, tarikatın kurucusu olan Ahmed er-Rufai'nin⁴

³ TDV İslam Ansiklopedisi (2008), Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı, Cilt 35, s.100.

⁴ Rufai'likle ilgili detaylı bilgi için bakınız: TDV İslam Ansiklopedisi, (2008), Cilt 35, Sayfa:99-103

izinden giderek Üsküp'te hem ibadet edenlerin hem de tasavvuf yolunda eğitim almak isteyenlerin buluşma noktalarından birisi konumundadır. Fahri Kaya'ya göre⁵ tekke Üsküplülerin gözünde sadece bir tekke olmanın ötesinde bir kültür ve bilgi ocağı konumundadır. Bu sebeple de çok sayıda şair, yazar ve yerli ve yabancı araştırmacıların da uğrak yeri konumundadır.

Rufai Tekkesi, manevi eğitimin yanı sıra sosyal yardım faaliyetleri ile de dikkat çekmektedir. Tekke, yoksul ve kimsesizlere destek sağlayarak toplumsal dayanışmayı pekiştirir, bölgedeki Müslüman halkın birlik ve beraberliğini güçlendirirdi. Özellikle Osmanlı'nın Balkanlardan çekilmeye başlamasıyla artan siyasi ve sosyal zorluklar içinde, Rufai Tekkesi topluluk için bir moral kaynağı ve güvenli bir liman olarak öne çıkmıştır. Burada düzenlenen çeşitli etkinlik ve törenlerle Müslüman topluluğa maneviyat kazandırmış, aynı zamanda bölgedeki tasavvuf kültürünün yaşatılmasına katkıda bulunmuştur. Tekke, aynı zamanda bir edebi muhit oluşturarak birçok şairin yetişmesine zemin hazırlamıştır.

Osmanlı sonrası dönemde, Yugoslavya yönetimi altında birçok dini kurum gibi tekkeler de baskı altına alınmış ve birçok tasavvufi merkez kapatılmıştır. Ancak Üsküp Rufai Tekkesi, bu zorlu dönemde halk arasındaki manevi gücünü koruyarak yerel halkın desteği ve bağlılığı sayesinde gizli veya yarı resmi olarak varlığını sürdürmeyi başarmıştır. Makedonya ve Balkanlar'daki Müslümanlar için önemli bir kültürel ve dini miras olan Üsküp Rufai Tekkesi hem tarihi hem de manevi derinlik sunarak, Osmanlı'dan devralınan kültürel mirasın canlı bir sembolü olarak günümüzde de önemini korumaktadır.

Rufai Tekkesinin Tarihi Süreci

Günümüzde yerel halk tarafından Üsküp Rufai Tekkesi olarak bilinen tekke Şeyh Mehmet bin İsmail Efendi tarafından kurulmuştur. Bu sebeple "Şeyh Mehmet Efendi Tekkesi" olarak da bilinmektedir⁶. Şeyh Mehmet Efendi 20 Nisan 1818'de tekkeyi kurmuş 1822'de irtihâl etmiş.

Tarikat mensupları tarafından Baba İsmail olarak anılan Şeyh Mehmet bin İsmail Efendi aslen Kalkandelen'in Grupçin köyündendir.

⁵ Kaya, Fahri (2010). *Hüseyin Süleyman Üsküp'te Osmanlı Mirası*, Yeni Balkan Yayınları, Üsküp, s.:3-4.

⁶ Tuna, Tuğçe (2013), *Balkanlardaki Miras Tekkeler*, H Yayınları, İstanbul, s.:259.

Osmanlı maliye memuru olarak görev yapan Mehmed Efendi'nin İstanbul'da mı yoksa Üsküp'te mi çalıştığı kesin olmamakla birlikte, memleketi Üsküp'te çalışmış olma ihtimalinin yüksek olduğu düşünülmektedir. Şeyhi, Şeyh Seyyid Hacı Mustafa'dır. Mehmed Efendi, tekkenin bulunduğu binayı satın alıp 1818 yılında tekkeye dönüştürmüştür⁷. Vefatından sonra 1822'de oğlu Şeyh Sadüddin Efendi postnişin olmuştur.

Saadeddin Efendi, 1822' yılında Sirozlu Şeyh Ali Efendi'den icazet almıştır. Tekkede bulunan çeşmeni onun tarafından yaptırıldığı çeşmenin kitabesinden anlaşılmaktadır. 1853'de irtihâl etmiş. Tekkenin kitabelerinin Şeyh Sadüddin Efendi zamanında koyulduğu kitabelerden anlaşılmaktadır. Şeyh Sadüddin Efendi'nin vefatından sonra postnişinlik makamına 1853'de oğlu Şeyh Hacı Mehmed Bakir Efendi geçmiştir. Sofyalı Abdullah Efendi'den icazet almıştır. 1852'de şeyh olmuştur. 1896'ya kadar şeyhlik yapmıştır. Alim bir kişi olması sebebiyle dönemim ulema, eşraf ve devlet adamları kendisini sık sık ziyaret ederdi. Babası döneminde yaptırılan çeşme onun döneminde tamir görmüştür⁸. Yaklaşık kırk yıl boyunca bu görevi sürdüren Şeyh Hacı Mehmed Bakir Efendi'nin vefatının ardından postnişinlik makamı oğlu Şeyh Sadettin Sırrî Efendi'ye devredilmiştir.

Şeyh Sadettin Sırrî Efendi, 1316 (1898/1899) yılında postnişin olmuş ve hilafetnamesini Manastır Rufai Dergâhı postnişini Hacı Bedreddin Efendi'den almıştır. Bu durum tarikatın bir bölgesel merkezle olan bağlantısını ve hiyerarşik yapısını gözler önüne sermektedir. Şeyh Sadettin Sırrî Efendi 1936'da irtihâl etmiş. Şeyh Sadettin Sırrî Efendiden sonra Şeyh Ahmet Efendi geçmiştir.⁹

Ahmet Efendi Şeyh Mehmet Bakır'ın kız kardeşinin oğlu aynı zamanda Sadeddin Sırrî'nin de kuzenidir. Prizrenli Hüseyin Efendi'den icazet almıştır. Şeyh Ahmet Efendi'den sonra postnişinlik makamına Mustafa Haznedar Baba geçmiştir. Şeyh Musatafa'nın 1956 yılında

⁷ Deniz, Şefaattin; İbrahim Şirin (2018). *Şeyh Sadeddin Sırrî Er-Rifai - Armagan Kitabı*, Kocaeli Üniversitesi Yayınları, Kocaeli, s.:161.

⁸ Üskübi, M. Zihni (1983). "Üsküp Rifâî Dergâhının Tarihçesi", *Yönelişler*, C. II, S. 22, İstanbul, s.:43.

⁹ Ercan, Emine Hilal (2006). *Makedonya'da Adak ve Ziyaret Yerleri*, Ege Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, İzmir, s.:120-121

Türkiye'ye göç etmiş ve 1978'de İstanbul'da irtihâl etmiş. Onun İstanbul'a göç etmesinden sonra tekke yaklaşık yedi yıl boyunca sahipsiz kalmıştır. Bu boşluk, 1963 yılında Halvetî-Ramazânî tarikatına mensup Şeyh Haydar'ın tekkeye sahip çıkmasıyla doldurulmuştur. Şeyh Haydar'ın bu girişimi, Rufailik geleneğinin yeniden canlanmasına zemin hazırlamıştır. Şeyh Haydar'ın vefatının ardından postnişinlik makamı oğlu Şeyh İbrahim (Erol)'a geçmiştir. Şeyh İbrahim, Kosova'nın Rahovça Rufai Tekkesi postnişini Şeyh Baki'den aldığı hilafetname ile Üsküp Rufai Tekkesi'nde postnişinlik görevini üstlenmiştir. Onun vefatından sonra ise postnişinlik, 22 Mart 2006'da Rahovça Rufai Tekkesi postnişini Şeyh Mehdi'den hilafet alarak göreve başlayan oğlu Şeyh Murtazan'a intikal etmiştir.¹⁰

Günümüzde Şeyh Murtazan, Üsküp Rufai Tekkesi'nde postnişin olarak hizmetlerine devam etmektedir. Bu süreklilik, Rufailik geleneğinin bölgedeki önemini ve tarikatın toplumsal hafızadaki güçlü yerini koruduğunu ortaya koymaktadır. Rufai Tekkesi'nin tarihî süreci, Balkanlardaki tasavvufî yapıların kuşaklar boyu devam eden etkisini ve işlevselliğini anlamak adına önemli bir örnek teşkil etmektedir.

1818'de kurulan tekke yıllar içerisinde birtakım onarımlar da görmüştür. Tekkenin dışarıdan ana duvarı üzerinde bulunan levhalarda tekkenin onarım gördüğü yıllar not düşülmüştür. Bu levhalardan hareketle tekkenin 1996 yılında Şeyh Erol Efendi tarafından, 2012 yılında ise Bursa Büyükşehir Belediyesi önderliğinde Makedonya İslam Din Birliği ve Çayır Belediyesi iş birliğinde Bursalı hayırsever iş adamlarının katkılarıyla tamir ve bakımının yapıldığı anlaşılmaktadır. Tekkenin kuruluşundan levhaların belirttiği tarihe kadar geçen sürenin fazlalığı dikkate alındığında bu levhalarda belirtilmeyen tamiratlarında olması muhtemeldir.

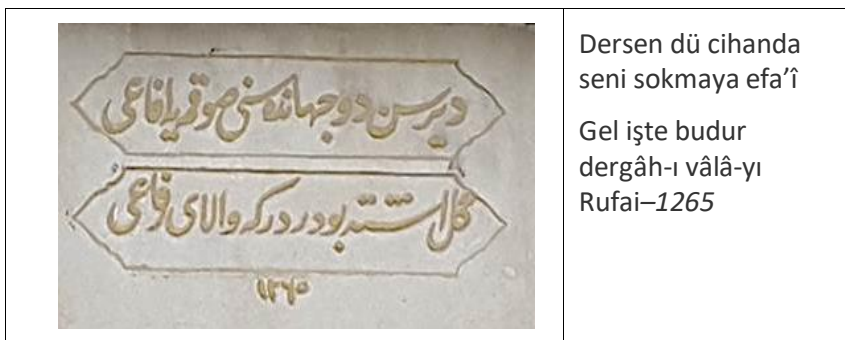
¹⁰ Ercan, Emine Hilal (2006). *Makedonya'da Adak ve Ziyaret Yerleri*, Ege Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, İzmir, s.: 121

Resim 1: Tekke'nin onarımlarını gösteren levhalar.

Rufai Tekkesinin Kitabeleri

Tekkenin giriş kapısının üzerinde aşağıdaki dizelerin yazdığı bir kitabe bulunmaktadır. Kitabenin orijinal görüntüsü, Latin harfleriyle ve günümüz Türkçesiyle şu şekildedir:

	<p><i>(İki dünyada zehirli yılanların seni sokmasını istemiyorsan buyur gel yüce Rufai Dergâhına. 1265/1848)</i></p>
--	--

Resim 2: Giriş kapısı üzerinde bulunan kitabe.

Tekkede bulunan bir diğer kitabe dergâhın çeşmesinde olup kitabeden anlaşıldığı kadarıyla çeşme Şeyh Sadeddin Efendi zamanında yaptırılmıştır. Kitabede bulunan şiir de Kemalî mahlaslı bir şaire aittir. Kitabenin orijinal görüntüsü, Latin harfleriyle ve günümüz Türkçesiyle şu şekildedir:

	<p><i>Bu kuru çeşmeye bak! El Hâc Saduddîn kim</i></p> <p><i>Yem-i himmet ile ihyâ idip ol şeyh-i zâman</i></p> <p><i>Meh-i mâtemde idi çünkü sebîl ittiği dem</i></p> <p><i>Kerbelâ erleri ervâhını kıldı şâdân</i></p> <p><i>Bir hisapta çıkarp ben de Kemalî tarih</i></p> <p><i>Hüseyn aşkına cârî ola bu mâ-i revân</i></p>
--	--

	<p><i>Fi gurre-i muharrem li sene-i 1265</i></p> <p>(Bu kuru çeşmeye bak! Hacı Saduddin gibi. Hizmet aşkıyla bu çeşmeyi ihya eden o zamanın şeyhi. Çeşmenin sebil edildiği vakit, matem ayında olduğu için, Kerbela şehitlerinin ruhlarını mutlu etti. Bir hesapla ben de kemalî tarih çıkardım: Hüseyin aşkına bu akan su sonsuz olsun! <i>Muharrem ayının ilk günleri sene 1265/ 27 Kasım 1848)</i></p>
--	---

Resim 3: Çeşme kitabesi.

Kapının iç tarafındaki taş levhada bir kitabe bulunduğu kaynaklarda¹¹ mevcut olmakla birlikte kitabe günümüzde yerinde bulunmamaktadır.

¹¹ Kara, Mustafa (2012). Basra Bursa Bosna Güzergâhında Bir Mola: Üsküp Rifâî Tekkesi, *Bursa'da Zaman*, Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, S.4, Bursa, s.:43.

Şeyh Sadeddin Sırrî'ye ait olan kitabede yer alan mısralar Latin harfleriyle ve günümüz anlamıyla şu şekildedir:

<i>Kutb-ı âlem Hazret-i Seyyid Rufai kimodur</i>	(Kutbu alem Hazreti Seyyid Rufaî odur ki,
<i>Çifte sancak birle ehlullâh içinde bîbedel</i>	Çifte sancağıyla Allah dostları arasında benzeri yoktur.
<i>Şüphe yoktur, vâsıl-i kurb-i Resûlullâh olur.</i>	Rasulullah'a yakınlığında şüphe yoktur. Samimi niyetle kim ondan el alırsa,
<i>Niyet-i ihlasile her kim ki ondan aldı el</i>	Tarikatın sırrına vakıf olmak istersen,
<i>Vâkıf-ı sırr-ı tarîki olmak istersen eğer</i>	Doğrulukla Şeyh Hacı Sadeddin Efendi"ye gel)
<i>Sıdkile dergâh-ı Hacı Şeyh Saduddîne gel</i>	

Tekkenin Türbe bölümünde bir kitabe daha bulunmaktadır. Türbe kitabesinden anlaşıldığı kadarıyla bu kitabe de Şeyh Sadeddin tarafından koydurulmuştur. Kitabenin orijinal görüntüsü, Latin harfleriyle ve günümüz Türkçesiyle şu şekildedir:

	<i>Be-bâğ-ı fazl ü irfân-ı düvazde hazret-i pîrân</i>
	<i>Hem-i âyende mirevend devîşân-ı dilrişân</i>
	<i>Der in dem Şeyh Sâdedîn ibn-i Şeyh Mehmed hem</i>

	<p><i>Güzer kerd zîn güzergeh bâ- civâr-ı hazret-i Rahmân</i></p> <p><i>Eğer gû-yi turâ dânîm gulâm-ı Şîr-i Yezdânem</i></p> <p><i>Mekân-ı sa'd şeyh a'lâ bûd târih-i rihlet dâî</i></p> <p><i>Binâ kerd Mîr Seyfullâh binâ-i türbelillâh</i></p> <p><i>Çi câ-yı hûb ziyâtetgâh zimen târih-i o bistân</i></p> <p><i>Rihleti fî 2 Şaban 1269. Binâ-i türbe 1273</i></p> <p>(Fazilet ve irfan bahçesinde, on iki büyük pirin huzurunda, Gönülleri teskin eden dervişler gelip geçer. İşte o sırada, Şeyh Mehmed'in oğlu Şeyh Sadeddin, Rahman'ın himayesiyle bu dünyadan göçtü. Eğer bana Sen</p>
--	--

	<p>kimsin? diye sorarsan, Ben Allah'ın Aslanı'nın kölesiyim, derim. Şeyhin yüce makamını ve vefat tarihini hatırla. Mîr Seyfullah, Allah için bu türbeyi inşa etti. Ne güzel bir mekân, ziyaret yeri; tarih de bu bahçede saklıdır. Şeyh Sadeddin'in vefatı 11 Mayıs 1853'te, Türbenin inşası ise 1856/1857 yılında tamamlanmıştır.)</p>
--	---

Resim 4: Türbe bölümünde bulunan kitabe

Resim 5: Bina girişinde bulunan ve 1963 yılına tarihlenen Latin harfli kitabe.

Rufai Tekkesinin Sosyal ve Kültürel Rolü

Türk toplumu içerisinde üç kıtaya yayılan ve geniş bir coğrafyada faaliyet gösteren tekkeler, insanların bir araya getirerek ibadet etme, toplumsal birlikteliği sağlama, dirlik ve düzeni koruma, ortak bir kültürü oluşturma gibi ilmi, fikri, edebi ve siyasi işlevleri yerine getirmiştir.

Bu tekkeler, dinî hayatı sohbet, ibadet, muhabbet ve hizmet ekseninde şekillendirmiş; toplumsal ve bireysel düzeyde mânevî bir dönüşümün merkezleri haline gelmiştir. Tekkelerin işlevselliği, yalnızca dinî ritüellerle sınırlı kalmamış, farklı toplumsal ihtiyaçlara yönelik hizmetleri de kapsayacak şekilde genişlemiştir. Örneğin, cüzzamlılar için kurulan tecrit yerlerine "miskinler tekkesi", okçuların talim alanlarına ise "okçular tekkesi" adı verilmiştir. Bu kurumlar, mânevî, sosyal ve kültürel pek çok faaliyeti bünyesinde barındırmış, kimseyi ayırmadan herkese hizmet sunmuştur. Ayrıca, uzak diyarlardan gelen kişilere dahi kapılarını açan bu tekkeler, XIV. yüzyılda Tarsus'ta kurulan Türkistan zâviyeleri ile farklı şehirlerde faaliyet gösteren Özbekler ve Hindîler tekkeleri gibi örneklerle uluslararası bir bağlam kazanmıştır.¹²

¹² Kara, Mustafa (2011). Tekke Maddesi, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 40, s.: 369.

Tekkeler, dinî ilimlerin öğretildiği ve yayıldığı merkezler olmanın yanı sıra, sanatın özellikle şiir ve mûsiki gibi dallarında da öncü bir rol üstlenmiştir. Bu sanat dallarındaki büyük ustaların tekkelerde yetişmesinin ardında, zikir meclisleri, âyin merasimleri ve bu merasimlerde okunan ilâhilerin önemli bir etkisi bulunmaktadır. Tekkeler, bu yönleriyle sanat ve edebiyatın gelişimine katkıda bulunmuş, aynı zamanda kültürel hafızanın inşasında etkili olmuştur. Genellikle sakin ve şehir gürültüsünden uzak mekânlarda inşa edilen tekkeler, tevekkül ve teslimiyet duyguları içinde mânevî bir cihadın ve gönül yolculuğunun mekânı olmuştur. Bununla birlikte, ihtiyaç hâlinde savaşa katılabilecek cesur ve inançlı dervişlerin yetiştirildiği birer eğitim merkezi işlevi de görmüştür. İslâm medeniyetinin şekillenmesinde tekkeler, dinî, sosyal, kültürel ve sanat alanlarındaki çok boyutlu işlevleriyle önemli bir yer tutmuştur. Toplumunu bir arada tutan bu kurumlar, sadece kendi dönemlerinde değil, sonraki nesillere de ışık tutan bir miras bırakmıştır.¹³

Üsküp Rufai tekkesinin bu süreç içerisinde çevresinde edebi bir muhit oluştuğu da bilinmektedir. Bu edebi muhit içerisinde yetişenlerden birisi de Yahya Kemal'dir. Çocukluk yıllarında şairlik yeteneğinin gelişmesinde tekke şeyhi ve çevresinin ciddi katkıları olmuştur.¹⁴ Ertuğrul Karakuş'a göre "Üsküp Rufai Tekkesi ... genel olarak korunmuş yapısıyla, her ayrıntısında şairle ilgili izler taşıyan bir mekândır."¹⁵ Yahya Kemal tekke ile ilgili şunları söylemektedir: "Rufai tekkesi, Üsküp'ün eski, güzel, ziyaretgâh, çeşmeli ve şadırvanlı oldukça zengin bir dergâhıydı; cuma günleri zikir ve devran olduğu saatlerde seyircilerle dolar, erkek mahfilleri gibi, kadınlara mahsus kafeslerinde iğne atılsa yere düşmez derecede kalabalık olurdu."¹⁶

¹³ Kara, Mustafa (2011). Tekke Maddesi, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 40, s.:368-370.

¹⁴ Erdaş, Safiye Şeyda (2020). Üsküp Rifâi Âsitânesi Şeyhi Sa'deddîn Sırrî Efendi'nin Mûsikî Yönü ve Bestelenmiş Eserleri, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt:20, Sayı:1, s.:222.

¹⁵ Karakuş, Ertuğrul (2016). Yahya Kemâl Beyatlı'nın İlk Şiir Hocası Şeyh Sâdeddin Sırrî'nin Aile Efrâdına Ait Üsküp Rifâi Tekkesi Haziresinde İki Adet Kitâbeli Mezar Taşı, *Dede Korkut*, S.9, s: 49.

¹⁶ Beyatlı, Yahya Kemâl (2008). *Çocukluğum, Gençliğim, Siyasî ve Edebi Hatıralarım*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul, s.:96.

Yahya Kemal'in Üsküp Rufai Tekkesi'ne dair bu gözlemi, tekkenin sadece dini bir merkez değil, aynı zamanda sosyal bir buluşma noktası olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Tekkenin "eski, güzel, ziyaretgâh, çeşmeli ve şadırvanlı" olarak tasvir edilmesi, mekânın fiziksel güzellikleri kadar manevi çekiciliğini de vurgular. Bu tanımlama, tekkelerin Osmanlı dönemi şehir kültüründe nasıl önemli bir yer tuttuğunu hem ibadet hem de sosyalleşme alanı olarak işlev gördüğünü göstermektedir.

Yahya Kemal'in "Cuma günleri zikir ve devran olduğu saatlerde seyircilerle dolar" ifadesi, tekkenin özellikle zikir meclislerinde geniş bir katılım sağladığını ve bu ritüelin, hem erkekler hem de kadınlar için önemli bir dini ve toplumsal etkinlik olduğunu gösterir. Kadınlar için ayrılmış kafeslerin de dolup taşması, tasavvufî ritüellerin kadınlar arasında da yaygın bir kabul gördüğünü ve kadınların bu tür manevi etkinliklere aktif olarak katıldığını yansıtır.

Tekkenin toplumsal hayat üzerindeki etkisi, sadece ritüellere katılanların yoğunluğu ile değil, aynı zamanda bu tür etkinliklerin halk üzerinde bıraktığı manevi izlerle de ölçülebilir. Zikir ve devran gibi tasavvufî uygulamalar, bireylerin ruhani arayışlarına cevap verirken, aynı zamanda toplumsal bağları güçlendiren bir rol üstlenmiştir. Erkek ve kadın mahfillerinin dolup taşması, Rufai tekkesinin Üsküp halkının manevi ihtiyaçlarını karşıladığı kadar, onları bir araya getiren önemli bir mekâna dönüştüğünü de göstermektedir.

Tekke ile ilgili bilgilerden birisini de 1896 yılında bir dönem Üsküp Belediye Reisliği de yapan ve Üsküp'le ilgili eserler de kaleme alan Sâlih Âsım Bey vermektedir. 1932 yılında yayımlanan Üsküp Tarihi ve Cıvarı adlı eserde o dönemde Üsküp'te Mevlevî, Rufai, Kâdirî, Sinânî, Celvetî, Halvetî tarikat ve teklerinin olduğu, bunlardan ikisinin yıkık, birisinin yerinde imalathane yapılmış olduğu, diğer dördünün harap, geriye kalanların ise mevcut olup, âyin icra edildiğinden bahseder. Bu tekkeler içerisinde en sağlam olanı Rufai Dergâhı olduğunu da belirtir.¹⁷

¹⁷ Salih Âsım Bey (2004). Üsküp Tarihi ve Cıvarı, Sadeleştiren: Süleyman Baki, Rumeli Araştırmaları Merkezi Yayınları, İstanbul, s.: 33.

Rufai tekkesinin sosyal ve kültürel rollerinden birisi de önemli gün ve gecelerde bölge halkını buluşturmasıdır. Bunlar içerisinde Nevruz, Hıdırellez ve Muharrem etkinlikleri ön plana çıkmaktadır.

Nevruz, bölgede Sultan Nevruz olarak isimlendirilmektedir. Sultan Nevruz kutlamaları tekkenin kurulduğu günden günümüze kadar devam etmektedir. Kültürel belleğin devamı ve toplumsal dayanışmanın bir göstergesi olarak özel anlamlar da yüklenerek Nevruz kutlamalarının yapıldığı görülmektedir.

22 Mart 1996 tarihli Vardar gazetesine çıkan ve Burhan Sait'e ait bir haber metninde fotoğraflarda verilerek Nevruz kutlamalarının tekkede yapıldığı hakkındadır. Haberde bu etkinliklere 200'e yakın mürid katıldığı da vurgulanmaktadır. Bu kutlamalar sırasında müridlerin tarikat çeyizleriyle şişlenerek zikir yaptıkları, tarikat ve Allah c.c'ye bağlılıklarını bu yollarla tekrar dile getirdikleri vurgulanmaktadır.¹⁸

Resim 6: Üsküp Rufai Tekkesinde Nevruz Kutlaması (Sait, 1996:15)

¹⁸ Gezin, Faruk (2023). *Kosova'nın Yiğit Oğlu Burhan Sait*, Post Yayınevi, İstanbul, s.:125; Sait, Burhan (1996) Üsküp'ün Rufai Tekkesi'nde Fotoğraflarda Nevruz, Vardar, S. 22, Üsküp, s.: 15.

14.10.2024 tarihli Yeni Balkan gazetesinde yayımlanan bir habere göre, Üsküp Rufai Tekkesi'nde Sultan Nevruz kutlamaları devam etmektedir. Üsküp Rufai Tekkesi Şeyhi Mürtezan Murteza'nın aktardığına göre, her yıl 21 Mart'ta düzenlenen bu etkinliklere yaklaşık 500 misafir katılmaktadır. Sultan Nevruz, Hz. Ali'nin doğum günü olarak kabul edilmekte ve bu özel gün, büyük zikir halkalarının oluşturulduğu kalabalık katılımlarla kutlanmaktadır. Bu kutlamalar, toplumsal dayanışmayı güçlendiren ve kültürel mirası yaşatan önemli ritüeller arasında yer almaktadır.¹⁹

Üsküp Rufai Tekkesi'nde gerçekleştirilen Sultan Nevruz kutlamaları, bölgedeki kültürel ve dini mirasın canlılığını koruduğunu göstermektedir. Hz. Ali'nin doğum günü olarak kabul edilen bu özel günün, büyük zikir halkaları ve yoğun katılımı kutlanması, sadece dini bir ritüel olmanın ötesine geçerek toplumsal dayanışmayı ve kimlik aidiyetini pekiştiren bir etkinlik olarak öne çıkmaktadır.

Bu kutlamaların her yıl düzenli olarak 21 Mart'ta yapılması, bu törene özel ritüellerin gerçekleştirilmesi, Nevruz'un baharın gelişiyi ilişkilendirilen yenilenme temasını, İslami ve tasavvufi bir çerçevede yeniden yorumlama imkânı sunmaktadır. 200'e yakın derviş ve yaklaşık 500 kişinin katıldığı bu etkinlikler, Üsküp Rufai Tekkesi'nin bölgedeki manevi ve sosyal merkez olma rolünü sürdürdüğünü göstermektedir.

Hıdırellez, Türk ve Balkan kültürlerinde bolluk, bereket ve doğanın yeniden uyanışını kutlayan önemli bir gelenek olarak yerini korumaktadır. Yörede kız çocuklarının kulaklarının delinmesi de Hıdırellez günü gerçekleştirilirdi. Bu geçmişte Üsküp Rufai Tekkesi'nde bir şeyh tarafından yapılmaktaydı.²⁰ Hıdırellez etkinlikleri, aynı zamanda Balkanlar'daki Müslüman toplulukların etnik ve dini kimliklerini ifade etme biçimlerinden biri olarak değerlendirilebilir. Günümüzde tekke Hıdırellez'le ilgili bir kutlama yapılmamaktadır.

¹⁹ Yeni Balkan (2024). Üsküp Rufai Tekkesi Aşure Geleneğini Sürdürüyor, <https://www.yenibalkan.com>, Erişim Tarihi: 14-10-2024

²⁰ Eren, İsmail (1984). Üsküp'te Hıdırellez Adetleri, *Sesler Aylık Toplum Sanat Dergisi*, Yıl XX, Sayı 190, s.: 109; Ruşid, Feyhan (2022). Üsküp Türklerinin Somut Olmayan Kültürel Mirası, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Edirne, s.: 343)

Muharrem ayına özel Üsküp Rufai Tekkesi'nde Aşure etkinliği düzenlenmektedir. Muharrem ayının manevi atmosferini yaşatmak ve toplumsal dayanışmayı pekiştirmek amacıyla gerçekleştirilen bu etkinlik tekkenin önemli bir buluşma merkezi olmasını sağlamaktadır. Yeni Balkan gazetesinin bir haberinde,²¹ Şeyh Murtezan Mureteza'nın aktardığına göre, etkinlik kapsamında 10 gün oruç tutulmakta ve ardından Aşure pişirilmektedir. Bu süreçte sohbetler yapılmakta, zikir çekilmekte ve ilahiler okunmaktadır. Tüm bu ritüellerin İslam'ın esaslarına uygun şekilde gerçekleştirildiği vurgulanmaktadır.

Muharrem ayın kapsamında yapılan etkinliklerden bahsetmektedir. Üsküp Rufai Tekkesi'nde gerçekleştirilen Aşure etkinliği, sadece dini bir ritüel olmanın ötesinde, toplumsal birlikteliği güçlendiren ve kültürel mirası yaşatan önemli bir etkinlik olarak değerlendirilebilir.

Özellikle Hz. Hüseyin'in Kerbela'da şehit edilmesini anmak amacıyla yapılan matem oruçları, tasavvufi yorumla hüznün ve sabrın derin anlamlarını yansıtmaktadır. Aşure etkinlikleri ise farklı malzemelerin bir araya getirilerek birlik ve beraberliği simgelemesi bakımından, toplumsal dayanışmayı güçlendiren sembolik bir anlam taşımaktadır.

²¹ Yeni Balkan (2024). Üsküp Rufai Tekkesi Aşure Geleneğini Sürdürüyor, <https://www.yenibalkan.com>, Erişim Tarihi: 14-10-2024

Resim 7: Üsküp Rifai Tekkesi Aşure Etkinliği.²²

Üsküp Rufai Tekkesi'nde gerçekleştirilen Nevruz ve Muharrem ayı etkinlikleri, Balkanlar'daki sosyo-kültürel yapının güçlenmesine önemli katkılar sunmaktadır. Bu ritüeller, sadece dini uygulamalar olarak değil, aynı zamanda kültürün kuşaklar arası aktarımının sağlanması açısından da büyük bir öneme sahiptir. Özellikle Nevruz kutlamaları, geleneksel değerleri yaşatarak kültürel sürekliliği desteklemekte ve modernleşme ile küreselleşmenin etkilerine karşı kültürel direnci göstermektedir.

Bu etkinlikler, topluluk içindeki bağları güçlendirmekte ve ortak inanç pratiklerini canlı tutarak, Balkanlar'daki tasavvufi geleneklerin devamlılığını sağlamaktadır. Ayrıca, bu ritüeller Üsküp Rufai Tekkesi'nin bölgedeki sosyo-kültürel rolünü daha da güçlendirmektedir.

Dolayısıyla, Üsküp Rufai Tekkesi'nde gerçekleştirilen Nevruz ve Muharrem ayı etkinlikleri, sadece dini ritüeller olarak görülmemeli; aynı zamanda kültürel kimliğin korunması, toplumsal birlikteliğin güçlendirilmesi ve geleneklerin kuşaktan kuşağa aktarılması açısından önemli sosyo-kültürel işlevler üstlenmektedir. Bu yönüyle,

²² Yeni Balkan (2024). Üsküp Rufai Tekkesi Aşure Geleneğini Sürdürüyor, <https://www.yenibalkan.com>, Erişim Tarihi: 14-10-2024

Balkanlar'daki kültürel mirasın yaşatılmasında ve tasavvufi geleneğin sürekliliğinin sağlanmasında kilit bir rol oynamaktadır.

Rufai Tekkesinin Etrafında Şekillenen İnanış ve Pratikler

Üsküp Rufai Tekkesi çevresinde şekillenen inanış ve pratikler, dini ve kültürel bir arka plana dayanan halk inanışlarının etkisiyle oluşmuş zengin bir ritüel çeşitliliği sergiler. Bu çeşitlilik içerisinde tekkenin türbe bölümüne gelenlerin daha çok sağlık dilemek, kısmet açtırmak, nazardan korunmak, korku gidermek için geldikleri görülmüştür.

Emine Hilal Ercan'ın gözlemlerine göre, türbeye ziyarete gelenler tarafından mezarların tek tek öpülüp etraflarında dönüldüğü belirtilmektedir. Bu uygulamanın bir saygı ifadesi olduğu düşünülmektedir. Ziyaretçiler genellikle Haznedar Mehmet Efendi'nin başucunda dua etmektedir. Ayrıca, iki mezar arasındaki boşlukta bulunan bir çukurda, insanların oturtularak dua ettirildiği ifade edilmiştir. Bu ritüelin, felçli hastaların eski sağlıklarına kavuşacaklarına dair bir inançla gerçekleştirildiği belirtilmektedir. Türbeye kişisel eşyalar bırakma adeti de bulunmaktadır. Türbeye bırakılan eşyalar arasında iç çamaşırı, gömlek ve havlu gibi kıyafetler dikkat çekmektedir. Bu eşyalar üç gün mezarın üzerinde bekletildikten sonra şeyh tarafından sahiplerine teslim edilmektedir. Sahipleri, bu kıyafetleri besmele ile giyip birkaç gün üzerinden çıkarmamaktadır. Ziyaretçiler, türbeye genellikle arka arkaya üç kez gelmekte ve adak olarak kurban sunmaktadır. Dileği gerçekleşen kişiler, tekkenin avlusunda kurbanlarını kesmektedir. Bunun dışında, nezir olarak havlu, gömlek, şeker ve lokum gibi hediyeler de türbeye bırakılmaktadır. Ercan ayrıca, türbe bölümünde bulunan eski şeyhlere ait tespihlerin şifa amacıyla kullanıldığını belirtmektedir. Bu tespihlerin, içinden geçen kişileri nazardan ve kötü ruhlardan koruduğuna inanılmaktadır.²³

Furkan Kurt'un tespitlerine göre gebe kalma veya doğumu kolaylaştırma düşüncesiyle ölmüş olan atanın kutundan faydalanma düşüncesiyle Üsküp Rufai Tekkesine gidilmektedir. Bunun yanında nazarın, çocukların geç konuşması, sürekli ağlaması veya geç yürümesinin, çocukta bulunan korkunun sağaltımı için de tekkeye

²³ Ercan, Emine Hilal (2006). *Makedonya'da Adak ve Ziyaret Yerleri*, Ege Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, İzmir, s.: 120-121.

gidilmektedir. Tüm bunlar için genellikle türbede yatan kut sahibi kişiye dua edilmektedir. Bu amaçla belirli bir süreliğine elbise (başörtüsü, havlu vb.) türbeye bırakılmaktadır. Ayrıca mekândaki kut sahibi kişi aracılığıyla etrafında bulunan nesnelere de kutsal olduğu düşüncesiyle bebeğin çeşitli elbiseleri de belirli bir süreliğine mekâna bırakılmakta, mum yakılmakta, mekânda bulunan sudan çocuğa içirilmekte, eli ve yüzü yıkanmakta.²⁴

Yukarıda verilen bilgiler, Türk inanç kültüründe “kut” kavramının önemini ve bunun günlük yaşamla nasıl iç içe geçtiğini göstermektedir. Kut, eski Türklerde ilahi güç, kutsallık ve bereket anlamına gelir ve özellikle hükümdarların Tanrı tarafından kutsandığına inanılırdı. Zamanla bu inanç, İslamiyet'in etkisiyle velilere ve ermişlere atfedilen kutsallıkla birleşmiştir. Üsküp Rufai Tekkesi gibi mekânlara gidilerek, burada yatan kut sahibi kişilere dua edilmesi ve onların kutsallığından medet umulması, Ataların kutundan faydalanma düşüncesinin devamıdır. Türbeye elbise bırakmak, mekânların kutsallığının nesnelere bütünleştiği düşüncesine dayanır. Bu uygulama, eski Türklerdeki göçürme ve çevirme²⁵ adetiyle de ilişkilidir. Bu uygulama ile türbeye bırakılan eşyalarda bulunan kötü etkilerden kurtulma söz konusudur. Özellikle kıyafet, başörtüsü veya havlu gibi eşyaların belirli bir süre bırakılması, daha sonra bu eşyaları kullanacak kişiye kötülüklerin, hastalıkların musallat olmaması ve kişinin dileğinin kabul edilmesi beklentisine dayanmaktadır. Çocukların geç konuşması, sürekli ağlaması veya korkularının giderilmesi amacıyla türbeye gidilmesi, Türk halk inanışlarındaki “şifa” ve “nazardan korunma” ritüellerini yansıtır. Türbede mum yakmak veya kutsal kabul edilen sudan içirmek, İslamiyet öncesi inancın etkisiyle gelişen su ve ateşin arındırıcı gücü inancını sürdürmektedir.

Üsküp bölgesinde çalışma yapan isimlerden birisi olan Mensur Nureddini, Üsküp ve civarında yaşayan Müslümanların kısmetlerinin açılması için değişik türbelere gittiğinden bahsetmektedir. Buralarda

²⁴ Kurt, Furkan (2022). Kuzey Makedonya'da Türk Kimliğinin Yaşatılmasında Kültür, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, s.: 77-78.

²⁵ İnan, Abdulkadir (1998). *Makaleler ve incelemeler 1*. Türk Tarih Kurumu Basımevi Ankara, s.455, 478.

mum yakıldığını ve türbelere para atıldığını ifade eder. Bu türbeler arasında Gazi Baba, Kadı Baba ve Rufai Tekkesinde bulunan türbenin olduğunu ifade etmektedir. Bu yerlerin Üsküp'te en çok ziyaret edilen ve kismetlerinin açılması için adak adanan yerler olduğunu da vurgulamaktadır.²⁶

Nureddini'nin bu gözlemleri, Üsküp ve çevresindeki Müslüman toplulukların inanç ve pratiklerinde, halk inanışlarının önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir. Kismet açma amacıyla türbe ziyareti, İslamiyet'in farklı yorumlarına ve halk kültürüyle kaynaşmış pratiklere işaret etmektedir. Türbelerde mum yakma ve para bırakma gibi ritüeller, bir yandan kutsal mekânlara saygıyı ifade ederken, diğer yandan ziyaretçilerin dileklerinin kabul edileceğine dair manevi bir beklentiye yansımaktadır. Gazi Baba, Kadı Baba ve Rifaî Tekkesi'ndeki türbelerin bu bağlamda sıklıkla ziyaret edilmesi, bu mekânların toplumsal hafızadaki özel yerini ortaya koymaktadır.

Feyhan Ruşid'in Eren'den aktardığına göre Üsküp'te, Hidrellez günü kız çocuklarının kulaklarını delmek bir gelenektir. Bu gelenek, kulak delme işleminin bir şeyh tarafından gerçekleştirilmesi durumunda ağrı ve yara oluşmayacağına dair inanca dayanır. Bu nedenle, geçmişte Hidrellez günü birçok kız çocuğu, bu işlemi yaptırmak üzere Üsküp Rufai Tekkesi'ne götürülürdü.²⁷

Bu gelenek, toplumsal inançlar ve ritüellerin bireylerin günlük hayatındaki etkisini yansıtan bir örnektir. Hidrellez gibi önemli bir bayramda gerçekleştirilen bu uygulama, dini otoritelerin kutsallık atfedilen rolünü ve onların toplumda sağlığı ve güvenliği temin eden kişiler olarak algılanışını gösterir. Şeyh tarafından gerçekleştirilen kulak delme işleminin, ağrı ve yara oluşumunu önleyeceğine dair inanç, tıbbi bir açıklamadan ziyade manevi bir bağlama dayanır. Bu inancın yerleşmesinde özellikle Rifaî Tekkesi bünyesinde yapılan zikirlerde

²⁶ Nuredini, Mensur (2007). Makedonya'daki Müslümanlarda Doğum, Evlenme ve Ölüm ile İlgili İnanışlar ve Uygulamalar, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İzmir, s.:113.

²⁷ Ruşid, Feyhan (2022). Üsküp Türklerinin Somut Olmayan Kültürel Mirası, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Edirne, s.:343; Eren, İsmail (1984). Üsküp'te Hedirellez Adetleri, *Sesler Aylık Toplum Sanat Dergisi*, Yıl XX, Sayı 190, s.:109.

kullanılan demir aletlerle vücuda yapılan işlemlerin etkisinin olduğu muhakkaktır.

Bu tür gelenekler, geçmişte hem dini hem de kültürel hayatın iç içe geçtiğini, ayrıca kadınların ve çocukların ritüel yoluyla topluluk aidiyetlerini güçlendirdiğini ifade eder. Bununla birlikte, modern tıbbi anlayışın ve teknolojinin gelişimiyle, bu tür uygulamaların giderek yerini profesyonel sağlık hizmetlerine bıraktığı da görülmektedir.

Bu uygulamalar, Türk inanç kültürünün eski Türk dini unsurları ile İslami tasavvuf anlayışının sentezini yansıtır. Atalardan yardım isteme, kutsal mekânların gücüne inanma, şifa arayışı ve adak adama gibi unsurlar hem eski Türk inançlarının hem de İslami etkilerin bir devamıdır. Böylece, kültürel sürekliliğin korunduğu ve yeni dinî formlarla harmanlandığı gözlemlenmektedir.

Rufai Tekkesi ile İlişkilendirilen Anlatmalar/Efsanelere

1. Anlatma: Şeyh Mürteza tarafından aktarılan bir olaya göre, cin tarafından çarpıldığına inanılan bir genç kız, türbeye getirilerek türbenin etrafında döndürülmüş ve mezarların arasına oturtulmuştur. Bu ritüelin ardından genç kızın sağlığına kavuştuğu ifade edilmektedir.²⁸

Bu anlatı, geleneksel halk inançları ve türbelerin şifa merkezi olarak görülmesi bağlamında değerlendirilebilir.

Türbeler, Balkanlar ve Türk-İslam coğrafyasında önemli şifa merkezleri olarak kabul edilmektedir. Halk arasında, türbelerde yatan kişilerin ermiş olduklarına ve bu kişilerin manevi gücü sayesinde hastalıkların iyileşebileceğine inanılmaktadır. Genç kızın türbeye getirilmesi, bu şifa arayışının somut bir örneği olarak görülebilir.

Türk halk inançlarında cinler, doğaüstü varlıklar olarak kabul edilir ve genellikle insanlara zarar verebilecek güçlere sahip olduklarına inanılır. Cin çarpması, çoğunlukla açıklanamayan fiziksel hastalıkların veya psikolojik rahatsızlıkların nedeni olarak görülür. Bu olayda da genç kızın cin tarafından çarpıldığı düşüncesi, bu inancın bir yansımasıdır.

²⁸ Ercan, Emine Hilal (2006). *Makedonya'da Adak ve Ziyaret Yerleri*, Ege Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, İzmir, s.: 121.

Türbe ziyareti sırasında gerçekleştirilen ritüeller, bu inançlarla yakından ilişkilidir. Türbenin etrafında döndürmek ve mezarların arasına oturtmak, sembolik anlamlar taşır. Döndürme hareketi, kötü ruhların şaşırtılması veya uzaklaştırılması amacı taşıyabilirken, mezarların arasına oturtma eylemi, koruyucu bir alan yaratma veya manevi güçlerden yardım talep etme anlamına gelebilir.

Bu tür ritüeller, toplumsal düzeyde manevi dayanışmayı güçlendirmekte ve bireyin iyileşeceğine olan inancını pekiştirmektedir. Aynı zamanda psikolojik bir rahatlama sağlayarak kişinin kendini daha iyi hissetmesine katkıda bulunabilir. Nitekim genç kızın “sapasağlam” çıkması, bu inançların ve ritüellerin sağladığı psikolojik destekle açıklanabilir.

Bu olay, geleneksel tedavi yöntemlerinin hâlâ etkisini sürdürdüğünü ve kültürel hafızada güçlü bir yer edindiğini göstermektedir. Türk halk kültüründe cin inancı, türbe ziyaretleri, ritüel uygulamalar ve geleneksel tedavi yöntemleri, mekânsal kutsallık kavramıyla bütünleşmekte ve bu bağlamda değerlendirildiğinde toplumsal ve kültürel sürekliliğin önemli bir göstergesi olarak ortaya çıkmaktadır.

2. Anlatma: Kurt'un, Üsküp Rifai Tekkesi şeyhinden aktardığına göre, 1996-97 yıllarında tekkeye ziyaretçi gelmemesi nedeniyle ekonomik sorunlar baş gösterir. O dönemdeki tekke şeyhi, günümüzdeki şeyhin babasıdır. Şeyh, bu sıkıntılar karşısında tekke mezarlığında yatan Hazinedar Mehmed Baba'ya hitap ederek, “Mehmed Baba, eğer bana yardımcı olmazsan türbene bir daha girmem” der. Şeyh, mezarlıktan ayrılırken Şeyh Nazım Kıbrisi'nin iki dervişinin tekkeye geldiğini görür. Dervişler, tekkeye 650 pound bağış getirdiklerini bildirirler. Bu olay, tekke şeyhinin, dileğinin Hazinedar Mehmed Baba aracılığıyla kabul olduğuna inanmasına yol açar.²⁹

Bu anlatı, Türk halk inançları ve tasavvuf kültürü bağlamında değerlendirildiğinde çeşitli anlamlar içermektedir.

Türk Halk Kültürü'nde, özellikle Anadolu ve Balkanlar'da, evliyalar ve onların türbeleri kutsal kabul edilmekte ve bu kutsal mekanlar şifa,

²⁹ Kurt, Furkan (2022). Kuzey Makedonya'da Türk Kimliğinin Yaşatılmasında Kültürler, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, s.:52.

yardım ve manevi destek arayışının merkezleri olarak görülmektedir. Halk arasında, türbelerde yatan ermiş kişilerin ölmediklerine, ruhlarının güçlü ve etkin olduğuna inanılmaktadır. Bu bağlamda, şeyhin Hazinedar Mehmed Baba'ya yönelmesi ve ondan yardım dilemesi, Türk-İslam coğrafyasında yaygın olan evliya kültünün bir yansımasıdır.

Şeyhin, “Eğer bana yardımcı olmazsan türbene bir daha girmem” şeklindeki ifadesi, Türk halk inançlarında sıkça görülen adak ve manevi pazarlık temalarını barındırmaktadır. Bu tür söylemler, kutsal kabul edilen varlıklarla doğrudan iletişim kurarak dilekte bulunma ve karşılığında bir söz verme şeklinde gerçekleşir. Şeyhin bu ifadesi, bir tür sitem ve pazarlık olarak değerlendirilebilir. Bu durum, halk inançlarında görülen duygusal ve kişisel bağların derinliğini göstermektedir.

Şeyhin duasının hemen ardından iki dervişin gelerek maddi yardımda bulunması, keramet olarak yorumlanır. Keramet, evliyaların ya da Allah dostlarının doğaüstü güçleriyle gerçekleştiğine inanılan olayları ifade eder. Bu olayda, Hazinedar Mehmed Baba'nın manevi gücü sayesinde yardımların ulaştığına inanılması, Türk tasavvuf kültüründeki keramet inancını desteklemektedir. Bu tür anlatılar, halk arasında evliya türbelerinin manevi gücünü pekiştirmekte ve bu mekanlara olan bağlılığı artırmaktadır.

Rufai Tekkesi ve dervişler, Türk tasavvuf kültürünün önemli unsurları arasında yer almaktadır. Rufailik, Anadolu ve Balkanlar'da yaygın olan bir tasavvuf ekolüdür ve tekkeler yalnızca ibadet mekanları olarak değil, aynı zamanda sosyal yardımlaşma ve eğitim merkezleri olarak da işlev görmüştür. Dervişlerin uzaklardan gelerek bağış yapması, tasavvufun uluslararası manevi bağlarını ve dayanışma ağlarını göstermektedir. Bu durum, tasavvufun toplumdaki sosyal ve kültürel işlevini gözler önüne sermektedir.

Şeyhin, Hazinedar Mehmed Baba'ya müracaatı, tasavvuf kültüründeki manevi hiyerarşiyi ve bağlılık ilişkisini yansıtmaktadır. Yaşayan bir şeyhin, vefat etmiş bir şeyhe danışması ve ondan yardım dilemesi, o şeyhin manevi gücünü ve otoritesini kabul ettiğini gösterir. Bu olay, tarikatlarda silsile yoluyla aktarılan manevi otoritenin sürekliliğini ve bağlılığın derinliğini göstermektedir.

Tekkede yaşanan ekonomik sıkıntının doğrudan bir bağışla çözülmesi, halk kültüründe maddi problemlere manevi çözümler aranmasının bir örneğidir. Özellikle kutsal mekanlar ve dini liderler aracılığıyla bu tür çözümlere ulaşılmaya çalışılması, halkın ekonomik sorunları bile maneviyatla ilişkilendirdiğini göstermektedir. Anlatının 1996-97 yıllarında geçmesi, bu tür halk inançlarının modern dönemde de varlığını sürdürdüğünü ortaya koymaktadır. Bu durum, geleneksel inançların zamana direnç göstererek çağdaş toplumda da etkisini sürdürdüğünü göstermektedir.

3. Anlatma: Dergâhın türbe bölümünde bir geyik boynuzu asılı bulunmaktadır. Bu boynuzun hikayesini şöyledir: Eskiden beri Dergâhta her zaman kurban kesilir. 1970’li yıllarda bir kıtlık olur ve kurban için bir imkân olmaz. Dedem Şeyh Haydar Efendi bu duruma çok üzülür. Kurban Bayramı gelir ve kurban yoktur. O zamanlar Gazi Baba tepesi dağlık ve ormanlıktır. Oradan bir geyik tekkeye gelir ve içeriye girer. Bu geyik tekkeye kurban olmak için gelir. Allah’ın hikmetiyle o bayram da kurbandsız geçmemiş olur.³⁰

Üsküp Rifai Tekkesi'nin türbe bölümünde asılı bulunan geyik boynuzu, dergâhın manevi atmosferini güçlendiren önemli bir semboldür. Bu boynuzun varlığı, sadece tarihsel bir olayın hatırasını yaşatmakla kalmaz, aynı zamanda Türk kültüründe geyiğin sahip olduğu derin anlamları da yansıtır. Şeyh Haydar Efendi'nin döneminde gerçekleşen olay, geleneksel kurban ibadetinin yapılamadığı zor zamanlarda ilahi bir hikmet olarak yorumlanmış ve geyiğin gönüllü olarak tekkeye gelmesi, bu olayın kutsallığını pekiştirmiştir. Bu anlatı, Türk mitolojisi ve İslami tasavvuf geleneği içinde geyiğin sembolik anlamlarını anlamak açısından önemli bir örnektir.

Geyik, Türk kültüründe köklü bir geçmişe sahip olup, Orta Asya’dan Anadolu’ya, oradan da Balkanlar’a kadar kültürel sürekliliğini korumuştur. Orta Asya’da koruyucu ruh ve kutsallık sembolü olarak görülen geyik, Türk mitolojisinde kutsal sayılan hayvanlardan biri olarak kabul edilmiştir. Mezolitik dönemlere kadar uzanan bu inanç, geyiğin Türk toplumlarında kötülüklerden koruyan bir ruh olarak algılanmasına

³⁰ KK1: Murtazan Mureteza, Üsküp Rifai Tekkesi Şeyhi, Derleme tarihi 31 Mayıs 2017

neden olmuştur.³¹ Günümüzde de nazardan korunmak amacıyla geyik boynuzlarının evlerde asılması, bu inanışın devam ettiğini göstermektedir.³²

Türk mitolojisinde geyik, sadece kutsal bir varlık olarak görülmele kalmaz, aynı zamanda rehberlik eden bir figür olarak da karşımıza çıkar. Özellikle Anadolu’da anlatılan birçok efsanede, geyikler kutsal kişilere veya evliyalara yol gösteren³³, evliyalara yardım eden³⁴ bir hayvanlar olarak betimlenir. Bu anlamda, Üsküp Rifai Tekkesi’nde anlatılan geyiğin tekkeye gelerek kurban olması, geyiğin manevi rehberlik rolünü sürdürdüğünü gösterir. Şeyh Haydar Efendi’ye manevi bir işaret vermesi ve kurban olarak kendini sunması, bu geleneğin Balkanlar’da da devam ettiğini göstermektedir.

Geyik, tasavvuf öğretisinde saflık, masumiyet ve ilahi aşka teslimiyetin sembolüdür. Allah’a yakınlık arayışında olan dervişler, geyiği doğanın ve yaratılışın mükemmelliğini temsil eden bir varlık olarak görmüşlerdir. Bu bağlamda, geyiğin gönüllü olarak dergâha gelmesi, tasavvuf felsefesindeki teslimiyet ve tevekkül anlayışını yansıtmaktadır. Ayrıca, geyiğin bu hareketi, şeyhlerin keramet göstermesiyle ilişkilendirilmiş ve Şeyh Haydar Efendi'nin maneviyatının gücünü simgelemiştir. Tasavvuf geleneğinde şeyhlerin duasının kabul edilmesi ve mucizevi olayların yaşanması, onların Allah katındaki makbuliyetini kanıtlayan kerametler olarak kabul edilir. Bu olay, Şeyh Haydar Efendi'nin maneviyatının gücünü ve dergâhın kutsiyetini artırmıştır.

Efsanede anlatıldığı gibi, geyiğin kurban edilmesinden sonra boynuzunun türbede saklanması, Türk kültüründeki koruyucu ruh ve kutsal emanet anlayışıyla ilişkilidir. Orta Asya Türk inancında kutsal kabul edilen hayvanların parçaları, koruyucu tılsım olarak kullanılırdı.³⁵

³¹ Çoruhlu, Yaşar (2017). Türk Mitolojisinin Ana Hatları. Kabalıcı Yayınevi, İstanbul, s.:147.

³² Sayın Alsan, Şenay; Sinem Akın (2020). “Türk Kültür ve Sanatında Geyik Sembolizmi”. Ulakbilge, S. 45, s.:222

³³ Gürbüz, Duru Özden (2016). Ritüelden Tiyatroya “Geyik” Motifi ve Geyikler Lanetler Oyunu, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 31, s.:439.

³⁴ Ögel, Bahaeddin (2014). Türk mitolojisi II. Cilt. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, s.: 24.

³⁵ Kumartaşlıoğlu, Satı (2015). Geyik boynuzlarının yatırlarda şifa için kullanımı. *Milli Folklor Dergisi*, (107), s.: 144.

(Kumartaşlıoğlu, 2015: 144). Bu bağlamda, boynuzun türbede muhafaza edilmesi, geyiğin kutsal gücünün ve koruyuculuğunun mekâna sirayet ettiğine inanılmasını sağlamıştır. Ayrıca, boynuzun kutsal bir hatıra olarak saklanması, dergâhın manevi atmosferini güçlendirmiş ve ziyaretçiler için dini bir sembol haline gelmiştir.

Sonuç

Üsküp Rufai Tekkesinin tarihsel süreci, sadece bir dini kurum olarak değil, aynı zamanda bölgedeki sosyal ve kültürel yapıyı güçlendiren önemli bir sosyal ve kültürel miras olarak karşımıza çıkmaktadır. Şeyh Mehmet Efendi'nin 1818 yılında kurduğu tekke, zaman içinde geçirdiği çeşitli onarımlar ve işlevsel değişikliklerle, Rufailik geleneğinin sürekliliğini sağlamış ve bu geleneğin halk arasında nasıl yaşadığını gözler önüne sermiştir. Tekkenin manevi ve kültürel katkıları, sadece dini ritüellerle sınırlı kalmamış, aynı zamanda toplumsal dayanışma, kültürel kimlik ve geleneklerin kuşaktan kuşağa aktarılmasında da önemli bir rol oynamıştır. Bu bağlamda, Üsküp Rufai Tekkesinin, sadece dini bir merkez olmanın ötesinde, toplumsal ve kültürel işleviyle de büyük bir öneme sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Şeyh Mehmet Efendi tarafından 1818'de kurulan Üsküp Rufai Tekkesinin bir yüzyıldan fazla bir süredir faaliyet göstermesi, Rufailik geleneğinin sürekliliği ve bu geleneğin halk arasında benimsenmesi açısından dikkate değerdir. Bu süreklilik, tekkenin zaman içinde birçok onarımdan geçmesine rağmen, sosyal ve dini işlevlerini koruyarak bölgedeki halkla bağlarını sürdürmesinin bir göstergesidir.

Üsküp Rufai Tekkesinin en önemli katkılarından biri, toplumsal dayanışmayı güçlendiren ve halkı bir araya getiren etkinlikler düzenlemesidir. Tekkenin düzenlediği Nevruz, Hıdırellez ve Muharrem ayı gibi dini ve kültürel kutlamalar, sadece manevi pratiklerin yerine getirilmesiyle kalmamış, aynı zamanda bölgedeki kültürel kimliğin korunmasına ve toplumsal bağların güçlenmesine katkıda bulunmuştur. Bu etkinlikler, tekkenin bir ibadet merkezi olmanın ötesinde, sosyal hayatın önemli bir buluşma noktası haline gelmesini sağlamıştır.

Tekke, sadece dini bir mekân değil, aynı zamanda sosyal yardımlaşmanın pekiştirildiği, toplumsal dayanışmanın sağlandığı ve kültürel değerlerin yaşatıldığı bir kurum olarak da büyük bir rol

oynamaktadır. Zikir meclisleri, sohbet toplantıları, düğünler ve diğer toplumsal etkinlikler, tekkenin halkla olan bağına güçlendirmiştir. Şeyhlerin halkla kurduğu yakın ilişkiler, tarikat üyelerinin manevi yolculuklarında önemli bir yer tutmuştur. Bu yönüyle, Rufai Tekkesinin sosyal işlevi, bölgedeki dini ve toplumsal yapının biçimlenmesinde büyük bir etkiye sahiptir.

Tekke, aynı zamanda bir kültürel üretim merkezi olarak da işlev görmüştür. Yahya Kemal gibi önemli bir şairin gelişiminde etkili olan bu tekke, sadece dini bir merkez değil, aynı zamanda edebi ve kültürel gelişimin teşvik edildiği bir ortam olmuştur. Şairlerin, yazarların, sanatçıların, bilim insanlarının sıkça ziyaret ettiği bu tür yerler, kültürel ve manevi değeri olan üretimlerin ortaya çıkmasına vesile olmuştur. Yahya Kemal'in aktardığı zikir ve devran meclislerinin yoğun katılımı, tekkenin toplumsal bir fonksiyon üstlendiğini ve kültürel üretim açısından önemli bir merkez olduğunu göstermektedir.

Üsküp Rufai Tekkesinin, halk arasında inanç ve ritüel pratiklerinin yaşatılması açısından önemli bir rol oynadığı bulgulanmıştır. Özellikle türbelerin halk inançlarındaki şifa merkezi rolü, cin inancıyla bağlantılı ritüeller ve dua-adak temaları, halk arasında manevi bir güven ortamı sağlamaktadır. Bu tür ritüeller, sadece fiziksel iyileşme sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda psikolojik bir rahatlama da sunmaktadır. Ayrıca, tekkenin içerisinde bulunan kutsal hayvan sembollerinin, halk inançlarıyla ve Türk mitolojisindeki kutsallık inançlarıyla ilişkilendirilmesi, kültürel hafızanın güçlü bir biçimde yaşatıldığını ortaya koymaktadır.

Üsküp Rufai Tekkesinin, modernleşme ve küreselleşme karşısında kültürel bir direnç gösterdiği, özellikle 1963 yılından sonra Halvetî-Ramazânî tarikatına mensup Şeyh Haydar'ın tekkeye sahip çıkmasıyla belirginleşmiştir. Şeyh Haydar'ın çabaları, Rufailik geleneğinin yeniden canlanmasına zemin hazırlamış ve tekkenin tarihsel sürecinde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu durum, tekkenin sadece dini bir yer olarak değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel bir işlev taşıdığını bir kez daha kanıtlamaktadır.

Sonuç olarak, Üsküp Rufai Tekkesinin tarihi ve toplumsal işlevleri, bölgedeki dini ve kültürel yaşamın önemli bir parçasıdır. Tekke, halkın manevi ihtiyaçlarına cevap verirken, aynı zamanda sosyal yapıyı

güçlendiren ve kültürel kimliği koruyan bir merkez olarak rol oynamaktadır. Bu süreklilik, Rufailik geleneğinin bölgedeki toplumsal hafızada nasıl kök saldığını ve günümüze kadar nasıl aktarıldığını göstermektedir. Tekkenin dini, kültürel ve toplumsal işlevleri, onun tarihsel önemini ve bölgedeki yerini pekiştirmekte olup, Rufailik geleneği ve Üsküp Rufai Tekkesinin rolü, bu mirasın korunması ve yaşatılması açısından büyük bir değere sahiptir.

Kaynakça

Bakırcı, Nedim; Hüseyin Kürşat Türkan (2013) Tekke ve Zaviyelerin Balkanlar'daki Rolü ve Önemi, *TÜRÜK Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi, Yıl:1, Sayı:1, s:145-160.*

Beyatlı, Yahya Kemâl (2008). Çocukluğum, Gençliğim, Siyasî ve Edebî Hatıralarım, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul.

Çoruhlu, Yaşar (2017). Türk Mitolojisinin Ana Hatları. Kabalcı Yayınevi, İstanbul.

Deniz, Şefaattin; İbrahim Şirin (2018). *Şeyh Sadeddin Sırrı Er-Rifai - Armagan Kitabı*, Kocaeli Üniversitesi Yayınları, s.157-170, Kocaeli

Ercan, Emine Hilal (2006). *Makedonya'da Adak ve Ziyaret Yerleri*, Ege Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, İzmir

Erdaş, Safiye Şeyda (2020). Üsküp Rifâî Âsitânesi Şeyhi Sa'deddîn Sırrî Efendi'nin Mûsikî Yönü ve Bestelenmiş Eserleri, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt:20, Sayı:1, s.2020-239.*

Eren, İsmail (1984). Üsküp'te Hedirellez Adetleri, *Sesler Aylık Toplum Sanat Dergisi, Yıl XX, Sayı 190, 105-110.*

Gezgin, Faruk (2023). *Kosova'nın Yiğit Oğlu Burhan Sait*, Post Yayınevi, İstanbul

Gürbüz, Duru Özden. Ritüelden Tiyatroya "Geyik" Motifi ve Geyikler Lanetler Oyunu, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 31 (2016): 436-451.*

İnan, Abdulkadir (1998). *Makaleler ve incelemeler 1*. Türk Tarih Kurumu Basımevi Ankara Kara, Mustafa (1990). *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, Dergâh Yayınları, İstanbul.

Kara, Mustafa (2011). Tekke Maddesi, *TDV İslâm Ansiklopedisi, Cilt 40, s.: 368-370.*

Kara, Mustafa (2012). Basra Bursa Bosna Güzergâhında Bir Mola: Üsküp Rifâî Tekkesi, *Bursa'da Zaman*, Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, S.4, s.42-45, Bursa.

Karakuş, Ertuğrul (2016). Yahya Kemâl Beyatlı'nın İlk Şiir Hocası Şeyh Sâdeddin Sırrı'nın Aile Efrâdına Ait Üsküp Rifâî Tekkesi Haziresinde İki Adet Kitâbeli Mezar Taşı, *Dede Korkut*, S.9, s: 48-54

Kaya, Fahri (2010). *Hüseyin Süleyman Üsküp'te Osmanlı Mirası*, Yeni Balkan Yayınları, Üsküp.

KK1: Murtazan Mureteza, Üsküp Rifai Tekkesi Şeyhi, Derleme tarihi 31 Mayıs 2017

Kumartaşlıoğlu, Satı (2015). Geyik boynuzlarının yarıllarda şifa için kullanımı. *Milli Folklor Dergisi*, (107), s. 137-148.

Kurt, Furkan (2022). Kuzey Makedonya'da Türk Kimliğinin Yaşatılmasında Kültler, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.

Nuredini, Mensur (2007). Makedonya'daki Müslümanlarda Doğum, Evlenme ve Ölüm ile İlgili İnanışlar ve Uygulamalar, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İzmir

Ögel, B. (2014). Türk mitolojisi II. Cilt. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Ruşid, Feyhan (2022). Üsküp Türklerinin Somut Olmayan Kültürel Mirası, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Edirne

Sait, Burhan (1996) Üsküp'ün Rufai Tekkesi'nde Fotoğraflarda Nevruz, *Vardar*, S. 22, s. 15, Üsküp.

Sâlih Âsım Bey (2004). Üsküp Tarihi ve Civarı, (Sadeleştiren: Süleyman Bâkî), İstanbul: Rumeli Türkleri Vakfı-Rumeli Araştırmaları Merkezi Yayınları.

Salih Âsım Bey (2004). Üsküp Tarihi ve Civarı, Sadeleştiren: Süleyman Baki, Rumeli Araştırmaları Merkezi Yayınları, İstanbul.

Sayın Alsan, Şenay; Sinem Akın (2020). "Türk Kültür ve Sanatında Geyik Sembolizmi". *Ulakbilge*, S. 45, s. 215-226.

TDV İslam Ansiklopedisi (2008), Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı, Cilt 35, Sayfa:99-103

Tuna, Tuğçe (2013), Balkanlardaki Miras Tekkeler, H Yayınları, İstanbul

Üskübi, M. Zihni (1983). "Üsküp Rifâî Dergâhının Tarihçesi", *Yönelişler*, C. II, S. 22, s. 43-46, İstanbul.

Yeni Balkan (2024). Üsküp Rufai Tekkesi Aşure Geleneğini Sürdürüyor, <https://www.yenibalkan.com/haber/uskup-rufai-tekkesi-asure-geleneğini-surduruyor-33132.html>, Erişim Tarihi: 14-10-2024

Extended Abstract

Macedonia has historically been a meeting point for various cultures, civilizations, and religious beliefs. The coexistence of multiple cultures in this land has deeply influenced the region's cultural and social structure. Following the Ottoman Empire's conquest of Macedonia at the end of the 14th century, the region underwent a significant transformation. Ottoman rule affected the region's religious, cultural, and social structures, leading to the strengthening of social bonds, especially through Sufi traditions and religious orders. During this period, tekkes in Macedonia not only became places of worship but also vital centers that shaped people's daily lives, reinforced social solidarity, and played a key role in preserving cultural identity. Among these tekkes, the Skopje Rufai Tekke holds a special place and has made a substantial contribution to the spiritual and cultural life in the region.

After the Ottoman Empire's conquest of Macedonia, the region was integrated into the Empire's system of governance and cultural norms, fundamentally changing its religious and social relations. Under Ottoman rule, the spread of Islam accelerated, and Sufi teachings gained significant influence among the people. During the Ottoman period, religious orders became not only centers for religious education but also integral institutions in social life. Tekkes functioned as places where people learned religious practices, fostered social solidarity, and preserved cultural values while providing education.

In line with the Ottoman Empire's policy of tolerance, the coexistence of different religious groups was encouraged, allowing local people to preserve their cultural identities. The tekkes in Macedonia were among the most significant products of this tolerant environment. Sufi traditions, especially through orders such as the Bektâşi, Nakşibendi, Halveti, and Rufai, permeated the region. These orders, with their religious rituals as well as their cultural and social functions, left a strong mark on the people. The Skopje Rufai Tekke, as part of these movements, became an important center supporting the spiritual education and cultural development of the local population.

The Skopje Rufai Tekke was established in 1818 by Sheikh Mehmet Efendi. Sheikh Mehmet Efendi introduced the teachings of the Rufai order to the people and laid the foundation for the social functions of the tekke. The Rufai order, while adhering to Islam, carries a deep spiritual meaning and is especially known for its rituals such as dhikr, sema, and devran. These rituals aim to bring individuals to spiritual maturity and deepen their inner journey.

Since its establishment, the Skopje Rufai Tekke has functioned as both a religious worship center and a space that addressed the social and cultural needs of the people. Over time, it became a central institution in the region's

religious, cultural, and social life. It went beyond being merely a place of worship and evolved into a vital institution for social solidarity, the preservation of cultural identity, and the continuation of traditions. The teachings and activities of the Rufai order were widely accepted by the people, and the tekke became a meeting point for people from various segments of society.

The social function of the Skopje Rufai Tekke, especially through the creation of a sense of spiritual security among the people, was crucial. The prayers and dhikr sessions held at the tekkes formed a spiritual bond between individuals, helping to strengthen social cooperation and solidarity. Additionally, the social activities within the tekke allowed the people to preserve their cultural values and contributed significantly to the preservation of cultural memory. In this context, both the religious and cultural functions of the tekke played an essential role in shaping the way of life and identity of the people in the region.

The Skopje Rufai Tekke also played a significant role as a center that promoted cultural production. This tekke was influential in the development of notable poets such as Yahya Kemal, who was inspired by the spiritual atmosphere of the dhikr meetings he attended there. The tekke became a place where poets, writers, and artists could develop their ideas and produce cultural works.

In addition to its role in cultural production, the tekke also contributed to the preservation of traditional arts among the local population. The events and sohbet sessions held at the tekke provided a space for the development of artistic expressions and the creation of poetry, music, and other cultural products.

From the mid-20th century, especially during Yugoslavia's socialist period and in the face of globalization, the Skopje Rufai Tekke displayed significant cultural resilience. After 1963, when Sheikh Haydar of the Halvetî-Ramazanî order took over the tekke, the Rufai tradition was revitalized, and the tekke reached an important turning point in its historical process. Sheikh Haydar's efforts ensured the preservation of the tekke's spiritual values and laid the groundwork for the continuation of the Rufai tradition.

During this period, despite the secular policies of the socialist government that forced religious activities to be conducted secretly, the people continued to gather at the tekke to fulfill their spiritual needs and preserve cultural values. Even during this challenging time, the Skopje Rufai Tekke remained a spiritual and cultural meeting point for the people.

The Ottoman Empire, not only in military and political terms but also in its impact on religious, cultural, and social structures, created a profound influence. The Ottoman expansion into the Balkans at the end of the 14th century led to a restructuring of the social structures of the people in the region, and especially through the Empire's tolerance policy, the coexistence of different ethnic and religious groups became possible. The Ottoman Empire, not only accepted religious diversity in the lands it governed but also developed a governance model that encouraged the coexistence of this diversity. In this context, Macedonia, one of the regions ruled by the Ottoman Empire, became one of the clearest examples of this cultural interaction.

In the Ottoman period, Macedonia was a region where multiple cultures coexisted, playing a key role in shaping the region's social structure. Under Ottoman influence, religious orders and tekkes became not only religious institutions but also central in shaping social and cultural life. The spread of Sufism and religious orders in the Ottoman territories left lasting marks on the region's religious and cultural structures. During this time, Sufi orders became an important force in shaping society, particularly in the spiritual and cultural development of the people.

The Ottoman administration, largely shaped by the influence of religious orders, made these institutions essential centers for the people to learn about religious practices and achieve spiritual maturity. Orders such as the Bektâşi, Nakşibendi, Rufai, and Halveti played significant roles not only in religious education but also in shaping the people's daily lives through their cultural, literary, and social functions. These orders strengthened the people's connection to art and literature, influencing the cultural life of the region.

The tekkes in Macedonia during the Ottoman period were not only religious centers but also contributed to shaping the social and cultural life. Tekkes promoted social solidarity, preserved cultural identity, and protected traditional values. The tekkes of the Rufai, Bektâşi, and Nakşibendi orders became key centers for the spiritual education of the people. The dhikr sessions, sohbet gatherings, and other religious rituals held at these tekkes contributed to the people's spiritual development while strengthening social bonds.

The religious rituals performed at the tekkes helped the people learn the teachings of Islam and organized their religious lives. At the same time, these activities strengthened social solidarity. Tekkes became places where people could easily participate in public meetings and establish strong bonds with the local community. This process also played an important role in the transition of the people in Macedonia to Islam. The Ottoman Empire's efforts to spread

Islam, through these religious orders, strengthened the people's religious affiliation.

Among the tekkes in Macedonia, the Rufai Tekke played a significant role in contributing to the spiritual development of the people. Rufaiism had a broad influence in the Ottoman Empire, especially known for its rituals such as dhikr and sema. The Rufai Tekke in Macedonia not only served as a religious center but also functioned as an important cultural gathering point.

Rufaiism provided a structure that not only addressed the spiritual needs of the people but also strengthened social ties. The tekke facilitated cultural communication among the people, preserved traditional arts, and supported the creation of literature and art. Dhikr meetings, sema performances, and sohbet sessions became tools for strengthening social solidarity and preserving cultural values. The teachings of the Rufai order contributed to the spiritual development of the people while also strengthening their cultural identity.

Tekkes in Macedonia were not just places of worship but also spaces that encouraged the people's artistic and cultural expressions. The sohbet sessions, literary activities, and other cultural events held at the tekkes supported the people's artistic production. The Skopje Rufai Tekke had an influence on the development of important poets such as Yahya Kemal Beyatli, who found inspiration for their literary works in the spiritual atmosphere of the tekke. Additionally, the events held at the tekkes helped preserve traditional arts and protect cultural memory.

The Skopje Rufai Tekke was established in 1818 by Sheikh Mehmet Efendi. During the Ottoman period, religious orders played a key role in the spiritual education of the people and in shaping the social structure. The Rufai order aimed to help individuals achieve spiritual maturity through its teachings, which included rituals like dhikr, sema, and devran.

One of the distinguishing features of the Rufai order is its dhikr ritual. Dhikr, through the invocation of Allah's names, seeks to achieve spiritual purification. The dhikr performed at the Rufai Tekke is a collective ritual often accompanied by melodies. Additionally, sema, a spinning dance, symbolizes a spiritual journey. The sema performances at the Skopje Rufai Tekke were not only a form of worship but also a social activity.

The Skopje Rufai Tekke was not only a religious worship place but also a cultural and social center. Under the leadership of Sheikh Mehmet Efendi, this tekke became an important school of spiritual education, a cultural center, and a platform for strengthening social solidarity. The tekke played a crucial role in

educating the people spiritually and keeping them united. Furthermore, it played a unifying role in the cultural diversity among the people.

The events held at the Skopje Rufai Tekke went beyond religious rituals and included activities that reinforced social life. Important cultural and religious celebrations, such as Nevruz, Hidirellez, and the month of Muharram, were events that strengthened social solidarity. These celebrations marked important periods when the tekke connected with the people and reinforced social bonds.

The Skopje Rufai Tekke played a key role during the Ottoman period in shaping the social structure in Macedonia, preserving cultural values, and responding to the spiritual needs of the people. Tekkes paved the way for social harmony and the development of a culture of cooperation among the people.

Dhikr sessions were one of the most important religious activities at the Rufai Tekke. People from different walks of life gathered in dhikr meetings, creating a spiritual atmosphere that strengthened their social ties. These events increased social solidarity and reinforced the awareness of living together.

In times of crisis, the Skopje Rufai Tekke became a place where the people could find spiritual support. The tekke played an essential role as a center where people helped one another, strengthening their sense of spiritual security.

The Skopje Rufai Tekke has been a place that keeps the cultural memory of the people alive and preserves traditions. It has made significant contributions to preserving traditional arts and cultural values. The events held at the tekke helped to sustain the artistic expressions and literary works of the people, providing a space for the preservation and development of culture in Macedonia.